

**TÜRKİYE MADENCİLİK BİLİMSEL
VE TEKNİK 5.KONGRESİ
14-18/2/1977. dsi salonu/ankara**

MADENCİLİK ÖĞRETİMİ,
EĞİTİMİ VE
İSTİHDAM!

TMMOB
MADEN MÜHENDİSLERİ ODASI

MADENCİLİK ÖĞRETİMİ, EĞİTİMİ YE İSTİHDAMI

Maden Mühendisleri Odası

SUNUŞ

;

Ülkemizde genel olarak öğretim, eğitim ve istihdam sorunları zaman zaman incelenmiş, belirli ölçüde doğru çözüm önerilerine varılmıştır. Ancak bu incelemelerin gereği kadar yaygınlaşmadığı, daha derinliğe araştırmaların yapılmadığı da bir olgu. Odamız, madencilik alanmdada söz konusu araştırmaların eksikliğini bilmekte ve bu eksikliğı gidermek çabasını göstermektedir. Çabalarımız içerisinde 1976 yılında eğitim ve istihdam sorunlarımıza belirli bir yaklaşım sağlamak amacıyla, yüksek öğrenim ve üretim kurumları yetkilileriyle ortak toplantı yapma girişimimizi belirtmekte yarar görüyoruz. Fakat bu girişimimiz ilgi görmediğinden gerçekleşmemiştir. Daha sonra eğitim ve istihdam komisyonumuz yüksek öğrenim ve üretim birimlerine bilgi formları gönderip, kısıtlıda olsa yanıtları ile bilgi birikimi sağlayabilmiştir.

Bilgi birikimimizin sağladığı ölçüde «madencilik öğretimi, eğitimi ve istihdam» tebliğimizi Türkiye Madencilik Bilimsel ve Teknik 5. Kongre'mizde sunuyoruz. Madencilik alanında konu ile ilgili, çok daha detaylı dokümantasyonun sağlanması öğrenim ve üretim kurumlarının Odamız çalışmalarına ilgi göstermesi, yardımcı olması ile olanaklı olur. İleride yapacağımız çalışmalar böylelikle daha üst düzeye varmış olacaktır.

Tebliğimizde sorunlar bütünden soyutlanmadan ele alınmış ve çözüm önerilerine bu bütün içerisinde varılmıştır. Bunun böyle olması, bilimselliğin gereği oluyor. Ancak madencilik öğretimi, eğitimi ve istihdamında özel sorunların olduğuda bir olgu. Bizde bu olgunun gereği madencilik alanıyla ilgili, bilgi birikimimizin elverdiği ölçüde incelemelerde bulduk. Çalışmalarımızın sorunlarımıza çözüm arama yolunda katkılarda bulunduğu kanısındayız.

Eğitimi Nedir ? Üretimle İlişkisi

Eğitimin ikili karakteri vardır; «Olgun ve yetişkin kuşakların toplumun değer yargılarını, toplumsal bilinç formlarını genç kuşaklara aktarma, benimsetme işlevi...» " eğitimin bir üst yapı kurumu olarak tanımlanmasıdır. (Siyasal ve Hukuksal kurumlar, ahlâk, bilim, sanat, ideolojik ilişkileri, din, felsefe vb.). Bu birinci karakteridir.

İkinci karakteri ise alt yapı kurumu, olmasından ileri gelmektedir. Üretim araçları ile birlikte insan emeği maddi değerler yaratmaktadır. Söz konusu emeğin maddi değerler yaratabilmesi için ise, insanın belirli bir üretim deneyine iş ve çalışma alışkanlıklarına, bilgi ve becerilerine sahip olması gerekir. «İnsanın deneyi, iş ve çalışma alışkanlıkları bilgi ve becerileri derken aslında, bütün kapsamı ile söz konusu olan olanca çarpıcılığı ile vurgulanan eğitimidir...»² Görüldüğü gibi eğitim üretim ilişkilerine bağlıdır.

Eğitimin çok kısada olsa ikili karakterine bir yaklaşım sağladıktan sonra, maden mühendisliği eğitiminde içinde yer aldığı yüksek öğrenim anlayışı ve pratiğimizin üzerinde incelemelerde bulunmaya çalışalım.

„ Yüksek Öğrenimin Başlı Başına BİR Amaç Oluşu

«Türkiye'de yüksek öğrenim başlı başına bir amaç. eğitimin bütünü, becerili iş gücü yetiştirmenin bir aracı iken, böyle olması gerekirken, yüksek öğrenimle tamamlanan eğitim, başlı başına bir amaç haline gelmiş durumda»³. Gerçekten Türkiye'de herkes yüksek öğretim görme olanağını bu-

lamasa bile eğitim sürecine girerken benimsenen amaç yüksek öğretim oluyor. Eğitimin alt yapı olan karakterine ters düşen bir durumu ülkemizde gözlüyoruz. Eğitim üretim için olmalı, daha doğrusu insanın bilgi ve becerileri, deneyi iş ve çalışma alışkanlıkları olan eğitim üretim güçleri içerisinde yer almışken, ülkemiz eğitim politikası eğitimi üretimden soyutlama çabasında. Söz konusu çaba subjektif niyetten kaynaklanmamakta olup her olay gibi maddi şartların (üretim üşkilerinin) yansıması oluyor. Dışa bağımlı çarpık kapitalist ilişkilerin yansıması.

Genel Olarak Teknik Eleman Özel Olarak Maden Mühendisliğinde Atıl Kapasite Sorunu

«Kapitalizmin yapısında ise anarşi atıl kapasite yaratmak, yaratılan kapasiteyi kullanmamak ve zaman zaman kullanılmayacak kapasiteler yaratmak temel özellikler»⁴. Belirtilen bu özelliklerin eğitiminde özelliklerinden olduğunu şöyle kanıtlayabiliriz.

Tablo 1 — Türkiye'deki İşgücünün Meslek Yapısına Oransal Dağılımı, 1972

Meslek	Tarata Kesimi	Sanayi Kesimi	Hizmet Kesimi
Mühendisler	1,0	54,0	45,0
Tarım elemanları	22,0	11,0	67,0
Tabii bilimler	1,0	24,0	75,0
Teknisyenler	1,0	57,0	42,0
Müteşebbisler ve Sevk ve İdareciler	2,0	20,0	78,0
Sanatkârlar	4,0	54,0	42,0

(DİE, Türkiye'de toplumsal ve ekonomik gelişmenin 50 yılı, Ankara. 1973, Sayfa : 442)

Türkiye'de teknik eleman açığı olduğu yer yer yetkililerce kamu oyuna duyurulmakta. Bakıyoruz mühendislerin yarıya yakını hizmet kesiminde çalışıyor, çoğuda iş bulamıyor.

Bu işin bir yanı, diğer yanı tabloda belirtildiği gibi Türkiye de tüm mühendislerin % 45'i hizmetler kesiminde çalışıyor. Mühendislerin içinde maden mühendislerinin konumu daha da çarpıcı. Tablo - 2'de izleneceği gibi serbest ücretli ve serbest maden mühendisi sayısı bir hayli kabarık.

Tablo 2 — 31.6.1975 Tarihi İtibariyle Odamız Üyelerinin
- - Çalışma Alanlarına Göre Dağılıma

Çalışma alanları	Adeti
Devlet memuru	761
Serbest ücretli	461
Serbest	278

(Maden M. O. 21 nci dönem çalışma raporu, sayfa : 8)

«Belli bir beceri düzeyine erişmiş olduğunu kabul ettiğimiz teknik iş gücü hizmet kesimine yığılmış durumdadır. Hizmet kesiminde teknik iş gücünden istenilen ölçüde yararlanma olanakları yoktur»⁵. Burada hizmet kesimindeki teknik işgücü denilince, doğrudan üretici işlevlerin çok uzağında bulunan, işlevleri olduğunu sanan, görece olarak yüksek ücret alan gizli işsizler anlaşılmalıdır/

Kısacası bu kesim içerisinde teknik iş gücü gizli işsiz niteliğine sahiptir. Serbest maden mühendisi olan 278, serbest ücretli maden mühendisi olan 461 sayılarının belirli bir kısmı maden mühendisliği dışında işlerle uğraşmakta olup, yer yer gelir sağlayışmdan bir kaç sahada fenni nezaretçilik yapmakta veya yılda bir iki proje yapabilmektedir. Maden kanunu ve yönetmeliklerinin öngördüğü bir proje yapımı ile fenni nezaretçiliğin maden mühendisliği açısından ne derece «iş» sayılabileceği yoruma gerek kalmıyacak kadar açıktır. Kaldığı devlet memuru olarak çalışan 761 sayının yine küçümsenmeyecek bir bölümü yazarın bilimsel açıklamasına uygun gizli işsizdir. Peki bu durum neyi kanıtlamaktadır ? «Eğitim, sermayenin sınıfsal çıkarma uygun düşmekle birlikte ekonominin gereksinimlerini, son derece israf, verimsiz ve

atıl kapasiteler yaratarak karşılamaktadır. Başka bir deyişle ekonominin gereksinmelerine ekonomik bir biçimde cevap vermemektedir. Böyle bir durum, ilk bakışta çelişkili görünmektedir. Eğitimin hem sermaye ile bütünleşmesi nemde sermayenin ihtiyaçlarına ekonomik bir biçimde cevap vermemesi, çelişkili sayılabilir. Fakat aslında çelişkili olan sermayenin yapısı ve sorunlarıdır. Çünkü sermaye sınıfsal egemenliğini sürdürebilmek için atıl kapasite yaratmak, ısrıflı bir yapıya sahip olmak zorunda»⁶.

Yüksek Öğretimde Bölüm Seçimli Ve Bunun Çalışma Alanlarına Yansıması

Maden mühendisliği öğrenimini seçmek diğer bölümlerde olduğu gibi ülkemizde rastlantıya bağlı. Elbette meslektaşlarımız içinde öğreniminin belirli bir zamanında da olsa maden mühendisi olmayı amaçlayanlar olmuştur. Ancak bu durum yukarıda belirttiğimiz genelinde doğru olana etken olmaz. «Öğrencilerimizi, gençlerimizi kendilerine uygun veya başarılı olacakları, hizmet edebilecekleri meslek dallarına yönleltmiyoruz. Üniversite giriş sınavının bu sorunu çözdüğünü kabul ediyoruz. Oysa Üniversite giriş sınavını kazanmış olanların sonraki yıllarda bu sınavlara tekrar girişleri, girmek isteyişleri, bölüm fakülte değiştirmek isteyişleri gösteriyorki, bu sınav öğrenciyi başarılı olacağı, istediği alana bilimsel veya mesleki disipline yönetememektedir»⁷. Bu durum bizim mesleki öğrenim açısından çarpıcı olduğu kanısındayız. Zira mesleğimizin istihdam yöreleri açısından pek çekiciliği yok. Orta tabakalardan gelen öğrencilerin «Düzenin getirdiği mesleki ayrımlardan kaynaklanan» maden mühendisliği titrinde pek itibarları yok. Bu durumda maden mühendisliği eğitimi, sınavın belirlediği zorunlu bir seçenek özelliğini dahada belirgin korumakta.

Böyle bir meslek seçimininde, çalışma alanlarına aşağıda belirtilen nedenlerle birlikte belirli bir etkenliği oluyor.

Tablo 3'de görüleceği gibi her sene işe giren ve ayrılanların oranları birbirine yaklaşık. İş yerlerinden sürekli bir akım var. Bunun nedenlerini şöyle sıralayabiliriz :

- a) Ekonomik tatminsizlik
- b) Mesleki tatminsizlik
- c) Çalışma yöresi seçimi
- d) Meslek dışı çalışma alanına yönelim
- e) Emeklilik
- f) Sürüm ve kısımlar.

İşyerlerine odamız aracılığı ile gönderilen bilgi formları cevaplarından derlenen tablo - 3'de mesleğimiz en önemli istihdam alanlarından E.K.İ. tebliğ baskıya verilen ana kadar bilgi vermemiştir. E.K.İ. tablomuzda yer olsaydı sıraladığımız nedenlerden (f) in yeri belirli bir önem kazanacaktı. Ancak bu diğer işyerleri için (f) nedeninin önemsiz olduğu anlamına gelmemeli. Ne varki maden üretim bölgesi olarak E.K.İ. nin egemen sınıflar ve onların iktidarlarınca politik önemi çok fazla. E.K.İ. yılda 70 - 80 kişinin hayatlarını kaybettiği bir üretim bölgesi olmasına rağmen meslektaşlarımızı en doğal demokratik istemelerine karşı tecrübeli, tecrübesiz demeden toplu olarak sürmekte ve kıymaktadır.

Çalışma alanlarında akımın bir önemli medenide belirtrtiğimiz gibi ekonomik tatminsizlik. Kamu kuruluşlarında belirli süre çalışan maden mühendisleri belirli bilgi ve becerileride kazandıktan sonra olanak buldukları ölçüde özel kuruluşlarda çalışmayı yeğ tutuyor. Tablo - 4'de bilgi edinilebilen özel kuruluşların sayıları çok az olmasına rağmen, yine de şu gözlemi yapabiliriz. Yeni yıllarda maden mühendislerinin sayıları artmasına rağmen, özel kuruluşlarda çalışanlarda eski mezunlarla yeni mezunlar arasındaki sayısal farkın olmayışı dikkât çekiyor. Kamu kuruluşlarında ise daha çok yeni mezunların istihdam edilmiş olması görülüyor. Bu durum bize özel kuruluşların daha çok tecrübeli elemanları talep ettiğini, bir anlamda da kaptığını gösteriyor. Tekelci sermaye sözcülerinin belirttiği gibi «Kamu kuruluşları, özellikle K.İ.T. ler özel teşebbüse bilgi ve becerisi artmış teknik eleman kaynağıdır.»

Tablo 3 — Maden mühendislerinden işe alınan ve işten ayrılanların yıllara göre dağılımı.

Yıllar	Çinkür		Künaş		K. Bakır		Toplam		ETİ. B. Emet		ETİ. B. Seydişehir		ETİ. B. Elek. Met.		ETİ. B. Simli Kuruşun		ETİ. B. Konya Cıva		TDCİ İsdemir		TDCİ Karabük		Elekt. Et. İd. Gen. Dr.		T.K.I. GLİ. Tavşanlı		T.K.I. Orta Anadolu		Ege Müh. Bil. Fak.		M.K.E. Gen. Md.		M.T.A.		Toplam	
	b	c	b	c	b	c	b	c	b	c	b	c	b	c	b	c	b	c	b	c	b	c	b	c	b	c	b	c	b	c	b	c	b	c		
1960 ve öncesi									2						1	1					5				10	4							26	44	5	
1961															2	2									8	3							5	15	5	
1962									1				1		2	2									11	5							6	20	7	
1963									3						3	3					1				12	3							8	27	6	
1964																	1								14	8							2	17	8	
1965									1		2						1	1			2				12	4							4	1	22	6
1966										3	1				1	1	2	1			1				9	3	1						4	3	19	11
1967									1		4	2	1					2					1	6	4	2	1					3	3	18	12	
1968					6		6		1		3	1	1		1	1	3								6	4	2	2					14	2	31	10
1969					4	2	4	2			4	2					1	1					1	6	4	4	2	1					5	3	22	12
1970	1				2	1	3	1	4		2	1	1	1	7	5	5	2	1		2		2	6	6	2	4	1	1	2			10	9	45	29
1971					4		4			6	6	5	2		3	3	1		1		1	1		7	4	3	1	1					5	3	30	23
1972					11		11		7		4	2	1		2	2	1	3					1	5	14	3	1	1					10	8	36	31
1973	3		2		7	1	12	1		1	8	1			5	2	2		5	1	1			15	7	3	5					10	5	49	22	
1974	5	3			4	10	9	13	3		4	3			2	1	2		11	3				11	7	1		2				11	3	47	17	
1975	4	1	2		15	13	21	14	2	5	1	8		1	2	2	1	3	10	3	8	1		9	10	1	2	1				22	7	57	42	
1976	2	1			4	6	6	7	7	6	1	1		1	1		1		3	6	2	3		6	3	6	1	1		1		10	14	39	35	
Toplam	15	5	4		53	33	76	38	32	21	42	26	7	3	32	25	21	13	31	13	25	5	4	1	153	93	28	19	8	1	3	155	61	538	271	

b) işe alınanların sayısı

c) işten ayrılanların sayısı

Maden M. Odasının bilgi formlarından derlenmiştir 1976.)

Eğitimin Verimli İş İle İlişkisi Ye Orta Öğretim Soran«

Yüksek öğrenimde genel olarak mühendislik eğitimi özel olarakta maden mühendisliği eğitiminin üzerinde incelemelerde bulunmaya çalışalım.

«...eğitim ile toplumsal olarak verimli iş arasındaki bağın eğitiminin her aşamasında sağlanmasını zorunlu kılar. Bu zorunluluğun sonucu ise, üretim ile tanışıklığı mümkün olan en geniş teknolojik temele oturmaktadır. Eğitimin ilk aşamalarından başlayarak üretimle ilişkilendirme, eğer geniş bir temelden hareket etmezse, kendi amacına ters sonuçlar verir.

Eğitim ile üretim arasındaki ilişkinin her aşamada kurulması sorunu gelişme eşiğindeki ülkeler için özellikle önemlidir. Çünkü bu ülkeler, hangi siyasal düzen içinde bulunurlarsa bulunsunlar teknoloji ithal etmek durumundadırlar»⁸.

Eğitim ile toplumsal olarak verimli iş arasındaki bağın eğitimin her aşamasında sağlanması nasıl olacaktır ? Ve bu amaca ulaşmak için ne tür önlemler alınmalı, hangi çözüm önerileri hayata geçirilmelidir? «... geleneksel yapısıyla mevcut orta öğretim, hem varlık bulduğu batı kapitalist - emperyalist toplumlarında işlerliğini ve geçerliliğini kaybetmiş, hemde, az gelişmiş ülkelerde toplumsal verimliliğe bir katkı yapamadığı gibi, eğitim maliyetlerinin artmasını doyma noktasına getirmiş, bu toplumlarca taşınması güç bir ek eğitim kurumu haline dönüşmüşlerdir. Bu eğitim sistemi içinde mesleki - teknik öğretim kurumlarında daha yüksek maliyetlerde ve çağdaş teknolojinin çok çok gerilerinde toplumsal üretkenliğe bir katkıda bulunamaz bir yapıda kalmışlardır.

Tüm bu nedenler ülkemizde üretimde örgütlenmiş bir eğitim sistemini toplumsal verimlilik ve üretkenlik açısından tek seçenek haline getirmiş bulunmaktadır»⁹ Paragrafin içeriğindende anlaşılacağı üzere çözüm, anlamını yitirmiş orta öğretim yerine, politeknik okullarla olacaktır.

Elbette politeknik okullarında gerçek anlamıyla hayata

geçmesi «üretim ilişkilerinin» değişmesi ile mümkün olur. Yani sorun, işçi sınıfımızın emekçi sınıf ve tabakalarla oluşturacağı iktidarla çözümlenir.

Bu açıklamaların ışığında madencilik alanıyla ilgili bir sorunumuzu daha irdelemeye çalışalım. Madencilik alanı ile ilgili ara teknik eleman diyebileceğimiz «maden teknisyeni veya teknikeri veya maden meslek mektebi mezunu bir eleman veya Maden Başçavuş Okulunu bitirmiş veya ehliyeti evvelce tastik edilmiş bir maden başçavuşu...» (6309 sayılı maden kanunu, madde : 82) gibi teknik elemanlar sorunu vardır. Kanunda belirtildiği gibi istihdamı 'zorunlu olmalarına rağmen üretim bilimlerinin (Türkiye'de yalnız TKİ. ve Eitibank) açtığı kursların diploma vermesi dışında bu tür teknik elemanlar sistematik olarak yetiştirilmiyor. Bize göre bu sorunda yazarın son paragrafında belirttiği öneri ile çözümlenir. Yani orta öğrenim yerine politeknik okullarla .

Türkiye'de eğitim hem ekonomi ile ilişkileri bakımından, nemde kendi yapısı içinde israfıl lüks ve talan özelliği taşımaktadır. Bu israfı önleyecek üretim ile eğitim ilişkisini sağlayacak politeknik temeli olan eğitim nedir, ne tür fonksiyonları vardır? «eğitim kuruluşlarında üretim süreciyle uyumlu işgücü yetiştirmek amaçtır. Özellikle ara teknik elemanlar bu kanaldan yetiştirilerek dayanağını bu kurumlarda bulacaktır. Ancak eğitime konu olan işgücünün yarattığı toplumsal değerler, üretime yaptığı katkılar ve diğer ölçme değerlendirme sistemleriyle başarıları değerlendirilerek yüksek politeknik okullarını ve kendi içlerinde de yatay geçirme olanakları sağlayacaktır. Bir başka anlatımla politeknikler, bir yandan toplumun gerekseme duyduğu ara teknik elemanları yetiştirir ve hayata fonksiyonel kılarken, öte yandan da, yüksek vasıflı teknik insan gücünü yetiştirecek olan yüksek öğretim kurumlarına kaynaklık eden orta öğretim düzeyindeki kurumlardır. Böyle tasarımlanmış bir yüksek öğretim, yukarıda belirtilen üniversite eğitim, orta öğretim çelişkisini ortadan kaldıracağı gibi, üniversiteler öğrenimin de kendi iç çelişkisini ortadan kaldırıp üretim ile bağlanmış bir yüksek öğretimi oluşturacaktır»¹⁰

Eptimji» Teknolojimiz İle İlgisi, Buna Bağlı Olarak
Yüksek Öğrenim Kuramlarımızdaki Araştırma Eylemleri
. Sorunu.

Daha evvel belirtildiği gibi üretim ile eğitimin ilişkili olması ülkemiz gibi teknoloji ithal etmek durumunda olan ülkeler için daha fazla önemli. Teknoloji ithal etmemizin nedenlerini uzunca su*alamaya gerek olmadığını düşünüyoruz.. Ancak dışa bağımlı kapitalist ilişkilerin hakim olduğu bir yapının olduğunu belirlemenin yeterli olduğu kanısındayız. («Kapitalist toplumlarıda ikiye ayırmak mümkün. Makine üreten ve makina ithal eden ekonomiler. Makina ithal eden kapitalist toplumlar için araştırmayı metaya dönüştürmek sözkonusu değil. Çünkü bunlar makina üretmiyorlar. Çünkü makina üretmeden araştırmayı makinayla bütünleştirmek mümkün değil. Bu yüzden makina üretmeyen toplumlarda ve yalnızca bu toplumlar için araştırma eylemlerinin bir kullanım alanı bulunmuyor. Başka bir deyişle, makina üretmeyen toplumlarda yapılan araştırma eylemleri, bu ülkeler için artık değere dönüştürülemiyor»).

Ülkemiz teknolojiyi ithal ettiğine göre araştırma eylemlerinin bir kullanım alanı bulunmuyor. Ülkemizde yapılan veya ülkemiz bilim adamları, ve teknik elemanlarınca yapılan araştırmalar olsa bile yine gelişmiş kapitalist ülkelerde kullanım alanı buluyor.

Üniversitelerimizde ve diğer yüksek öğrenim kurumlarımızda araştırma eylemlerinin, ekonomimize ne getirdiğini, ne derece israf olduğunu kolayca gözleyebiliriz. Öyle ise ülkemizde böyle bir uygulamaya neden gerek görülmüştür. «... Türkiye kapitalizminin içinde bulunduğu aşamada, bilimsel araştırmayı gerektirecek hiç bir eyleme yer yok. Buna karşın sermaye kesimi, ve sermaye hükümetleri, üniversite ve yüksek okullarla yakından ilgili. Bu, doğrudan doğruya sınıfsal ve siyasal bir yaklaşım. Bütünüyle yüksek öğretim kurumlarındaki üyelerine, sermaye sınıfının siyasal bakış açısına bağlamayı amaçlıyor.

Bu yaklaşımının bir karşılığı olacak. Genel olarak akademik çevreyi, sermaye sınıfı mm bakış açısından tutmak, öy-

le platonik bağlarla sağlanacak bir iş değil. Maddi bağlar gerek. Maddi bağları, ne sermaye sınıfına ve ne de ekonominin bütününe hiç bir maddi katkısı olmayan bir takım araştırmalar yaptırmak oluşturuyor»^M. Üniversitelerimizde zaman zaman yapılan araştırmalar üretim birimlerinde kullanılma olanağı bulunduğundan, artık soyut araştırmaların yavaş yavaş geride bırakıldığı izlenimi doğabilir. Gerçeği görebilmek için biçimsellikten kaçınıp, olayları derinliğine incelemek gerekli. «İş çevreleri son zamanlarda, kendi görüşlerinin bilimsel kılıf içinde sunulmasına önem vermeye başladı. Bu yüzden akademik çevre ile organik bağlar kuruyor. Bu organik bağlar, sermayenin bakış açısını bilimsel çerçeve içinde ortaya koyan araştırmaların yapılmasına yol açar.»¹⁵ ,

Teknolojimizi kendimizin üretmesi ki bu bilindiği gibi düzen sorunu «üretim ilişkilerinin değişmesi sorunu». Böyle bile olsa belirli bir zaman aralığı içerisinde kendi teknolojinin önemli bir bölümünü kendimizin üretmesi olasılığı yok. Ancak, halkımızın ekonomik, demokratik ve politik mücadelesinden soyutlamadan hayata geçirilmesi için uğraşı verilmesi gerekli olan eğitim ile üretim arasındaki bağın sağlanmasıdır. 1917 devriminden hemen sonra Sovyetlerbirliğinde eğitimin temel ilkesi şöyle dile getiriliyor. «Her iki seksten onaltı yaşma kadar bütün gençleri, hem kuramda ve hem de uygulamada, üretimin belli başlı kollarıyla ilişkilendiren, ücretsiz, universal, mecburi, genel ve politeknik bir özellikte olması ve eğitim ile toplumsal olarak verimli iş arasında sıkı bir birliğin kurulması»¹⁶ .

Birde belirtilen durumlarla ilgili bir konu daha var. Üniversitelerimizde, maden bölümlerinde lisans üstü eğitim sorunları.

Gerek genel gerekse maden mühendisliği açısından lisans üstü eğitimin pratikte yansıması devlet memuru olurken görevli olarak farklı kademe ve derece almadan ve bazı kurumlarda titr kazanmadan öte bir yeri olmadığı açıktır.

Yüksek öğrenimimizde uygulanmakta olan sistem içerisinde bu konu ile ilgili gerekli araştırmalar yapıp çözüm

önerilerine varılabilir. Hattâ bu yapı içerisinde bile ileriye dönük çözüm önerileri hayata geçirilebilir. Ancak bilimsel olanı, sorunu bütünden ayırmayıp incelemek ve çözüm önerilerine varmaktır.

Ekonomik Yapıya Bağlı Olarak Üretimi Müfaetdislip Ve Araştırma Geliştirme Mühendisliği

Bu durum daha evvel üzerinde durduğumuz eğitim ile üretim arasında olması gereken birliğin kurulması sorunu. Bu açıklamaların ışığında ayrıca şu soru ortaya çıkıyor. Biz araştırma eylemine dönük mühendislik eğitimi yapacak mıyız ?

«...ister dış ticaretli ister dış ticaretsiz bir ekonomide ucuz üretim ve de, aynı anlama gelmek üzere, emeğin verimliliği makina kullanmakla çözüme ulaşmaktadır. Bu ister plânlı ister plânsız bugün gelişme şeiğindeki bir çok ülkenin deneyleri ile desteklenen bir gözlemdir. Bu bakımdan bugünkü ülkeleri makina üretip kullanan ülkeler ile makina üretmeyip fakat kullanan ülkeler olarak iki grupta düşünmek mümkündür.

Eğer böyle bir guruplamada kullanılabilir bir geçerlilik var ise, her iki grupta bilgi yaymada ağırlık noktaları başka başka olacak demektir. Sadece makina kullanan ülkelerde verilecek eğitimin en üst kesitte sadece üretimi mühendisleri yer almak durumundadır. Buna karşın makina yaratan ülkelerde en üst kesitte tasarlama ve geliştirme mühendisleri yer alacaktır» .

Bizim kanımızca ülkemiz eğitiminin en üst kesitinde üretim mühendislerine yer verilmesidir. Bu durum madencilik kesiminde daha da kolay gözlenebilmektedir. Sadece E.K.İ.'nin üretim bölgesi olarak halen 170 - 200 kadar maden mühendisliğine gereksinimi olması, ülkemizde madencilik kesiminde üretim mühendisliğinin önemini gösterebilmektedir.

Eğitimimizin en üst kesitinde üretim mühendislerinin yer alması gerekliliğini savunmak; teknoloji ithal edişimizi

kanıksayıp, bu durumu veri olarak alıp «mühendislerimiz sadece ithal edilen makinaları kullanmayı öğrensinler» anlamında değildir. Aksine, başından beri üretimle doğrudan ilgili üretim mühendisliği eğitimi üretim birimlerinde teknik elemanın fonksiyonel oluşunu getirir. Bu fonksiyonellik'e mevcut üretim teknolojisinin mirasçılığını yapmayı değil, geliştirme ve değiştirmeyi ve bu süreci hızlandırmayı getirir. Elbette bu durum gerçek anlamını emperyalizmle olan bağın koparılmasında ve üretim araçları mülkiyetinin toplumsallaşmasında bulur. Ancak bu süreç içerisinde, üretimle eğitimi bağlayıcı somut talepleri dile getirmek ve bu talepleri hayata geçirme uğraşını vermek gereklidir.

Bu çerçeve içerisinde, maden mühendisliği öğrenimi gören öğrencilerde önemli bir sorun haline gelen stajyerliği ele alalım. «Üretimle ilişkiyi sağlamak» amacıyla ele alınan stajyerlik anlamını başından beri yitirmiştir. Bu yapı içerisinde, nasıl olursa olsun gerçek anlamda üretim - eğitim ilişkisini sağlayamayacağı bilindiği halde, stajyerliğin belirli ölçüde olsa üretimle tanışmasını sağlamak gereklidir. Bunun için yapılması gerekenlerden şunları sıralayabiliriz.

- a) Öğrencilere istediği üretim biriminde staj yapma olanakları sağlanmalıdır,
- b) Stajyerlere en az asgari ücret verilmelidir,
- c) Araç, gereç, yatacak yer, yemek, çalışma bürosu vb. sosyal olanaklar sağlanmalıdır,
- d) Öğrencilerin taleplerinin belirleyiciliğinde, eğitim kurumları üretim kurumlarıyla birlikte bir staj programı yapmalıdırlar.

Yüksek Öğrenim Kuramları Ve Bu Kurumların Birbirleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Bugün üniversitelerde fakülteler arasında ilişkiler çok kısıtlıdır. Birbiriyle etkileşim program alış verişi son derece sınırlıdır. Akademik ilişkiler yok gibidir. «Bu ilişkiler zaman zaman senato toplantısına katılan hocaların birbirine hal hatır sormasından ileriye gitmez. Öğrenci alış verişi yoktur. Program etkileşimi yoktur. Üniversite dediğimiz şey aslında

da çok küçük bir ünite olarak çalışmaktadır. Kürsü ve fakültelerin bütünleştirilmesi gerekiyor. Ancak o zaman bir yüksek öğrenim bütünlüğünden söz edebiliriz. Eğer bu organik bütünlük sağlanamıyorsa üniversite, bütünlüğünden, bir yüksek öğretim bütünlüğünden hele hele birbiriğinden söz etmeye hakkımız yoktur»¹⁶.

Maden mühendisliğı öğrenimine bu açıdan bir göz atalım.. Maden mühendisliğı öğrenimi yapan yüksek öğrenim kurumlarından odamızın istediğı bilgi formlarına baktığımızda her kurumda verilen derslerin adları birbirinin aynı. Ancak aynı derslerin ders saatları biraz farklı. Biz bilgi formları dışımda hepimizin yapabileceğı bir gözlemi daha ortaya koymaya çalışalım. Maden mühendisi diploması veren İ.T.Ü., ODTÜ, H. Ü. Maden Fakülteleri genel maden mühendisi yetiştirir. Ancak hepimizin bildiğı gibi HÜ cevher hazırlama, İTÜ Maden İşletme üzerinde birbirlerine görel olarak ihtisaslaşırabilmekte. Sözkonusu edilen ihtisaslaşma eğitim ile üretim arasındaki ilişkinin olmayışından yukarıda belirtrtiğimiz gibi maden bölümleri arasında görelidir. Buna rağmen bu farklılık önemlidir. Üniversitenin fakülteler arasında ilişkilerin olmayışı, ayrı üniversitelerin aynı bölümleri arasında ilişkilerin hiç olmayışını getirmektedir. Her maden bölümünün birbirine görel olarak farklı bilgilerle (soyutta olsa) donatılmış maden mühendisi yetiştirmesinin bir nedeninde şu. Maden bölümünü kurmak ve geliştirmekle görevli kılınan kişi veya kişilerin ihtisas dalma göre o bölüm başından beri o niteliğı alıyor ve bu da sürüp gidiyor Ülkemiz rasyoneline göre bir koordinasyon yok. Daha doğrusu koordinasyonun olması için plânlama yok.

Üniversitenin Kuruluşu, İşleyişi Ve Gelişmesi Hakkınca Planlama Sorunlarının İncelenmesi

«..Üniversitenin kuruluşu, işleyişi, gelişmesi ve geleceğı yönelik sorunları konusunda etkili bir plânlama işlevi görülmemektedir.

..Üniversite böyle bir plânlamayı yapamaz. Ama üniversite içerisinde, belki üniversiteler arası kurullar, üniversiteler

arası kuruma bağı olarak plânlama örgütü kurulursa, gerekli veriler orada toplanırsa yeterli bir takım yetkiler sağlı-yabilirse böyle bir plânlama yapılabilir» ".

Yazar plânlamanın olması için bir öneri geliştirmiştir. Üzerinde durulması gereken bir öneri olduğu yadsınamaz. Ve plânlama için geliştirdiği öneri pragrafın içeriğinden de anlaşılacağı üzere «Özerklik» ile doğrudan ilgili. Bu işin içinde her zaman sözkonusu edilecek bir konu. Ancak özerklik konusuna ayrıca yer vereceğimiz için yine konumuza dönelim.

Birbirlerinden göreceli olarak farklı ihtisas dallarında (cevher hazırlama, kapalı işletme ve açık işletme vb.) yetişen maden mühendisleri işe girerlerken çeşitli sorunlarla karşılaşılıyorlar. Bu sorunları 2 ayrı noktadan hareketle belirleyebiliriz. Birincisi kendisi açısından. Burada söz konusu edebileceğimiz tek etken olarak maden mühendisinin mesleki açıdan tatmin olmasını ele alalım. Kendisinin okumuş olduğu derslerin yoğunluğuna göre mesleki açıdan tatmin olacağı bir iş alanı seçebilmesi büyük ölçüde olanaksız. Çünkü DPT nin yaptığı ilgili kuruluşlardan rakamlar toplayıp maden mühendisliği gereksinimi için soyut bir projeksiyon dışında ciddi bir plânlama ülkemizde yapılmıyor. İşin bir yanında daha önce belirtildiği gibi kişinin fakülte seçimi bir plân ve programa bağı olmayıp üniversiteler arası giriş sınavına bağı olması. İkincisi istihdam edilmesini istediği kurum açısından. Kurumun yöneticileri istihdam edeceği maden mühendisini alanlarına (cevher hazırlama, işletmecisi vb.) göre seçme istemi durumunda. Çalışma alanında daha çok üretici olma açısından kurumun yada yöneticilerinin bu seçme istemi haklı görülebilir. Ancak bu isteme ne somut şartlarımız nede yasalar gereği hakları yok. Böyle durumlara gerekli tepki gösterilmesi gerekli. Maden mühendislerinin demokratik mesleki örgütü olarak Odamız'da bu tepkiyi gösteriyor, gösterecektir. Çünkü sorun üretim ile eğitimin ilişkili olmayışında, fakülteler arasında ilişki olmayışında ve bu durumun yansısı bilimsel bir plânlamanın olmayışında yatıyor.

Maden mühendisi öğrenimi yapan kurumlar arasında ilişkilerin ve mühendis eğitim ve istihdamı için gerekli plânlamanın olmayışına bir örnek daha verebiliriz.

Tablo 5 — Maden Bölümü veya Fakülteleri hakkında bilgi.

Yüksek Öğretim Kurumunun Adı	Kuruluş Tarihi	AKADEMİK PERSONEL					MADEN BÖL./FAK. SINIFLARI						Maden Böl./Fak. verdiği mezun	Her yıl alınan Öğrenci Sayısı	
		Profesör	Doçent	Doktor	Asistan	Öğ. Görevli	Hazırlık	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf			6. Sınıf
I.T.Ü.	1953	1	2	1	3	2	—	103	114	55	77	12	—	1054	80
O.D.T.Ü.	1961	1	2	5	4	3	40	35	20	18	14	17	—	130	70
H.Ü.	1968	—	3	4	2	1	58	39	2	4	13	10	6	26	25
Ege Ü.	1972	—	1	1	4	2	—	—	32	22	21	21	—	—	25
Zonguldak Akademisi	1975	—	—	—	—	10	—	94	—	—	—	—	—	—	94

21

(Maden M. Odası'nın. Yüksek öğrenim Kurumlarının yanıtladığı bilgi formlarından derlenmiştir.)

Maden mühendisliği öğrenimi yapan Fakülte ve Akademilerin odamıza verdiği bilgilerin ışığında hazırlanan Tablo - 5'de görüldüğü gibi Zonguldak Akademisi Maden Bölümü her sene en fazla öğrenciyi almakta (94 adet). Ancak Zonguldak Akademisi Akademik personelinden büyük bir çoğunluğu EKİ de çalışan öğretim görevlileri. Ayrıca bilgi formunda odamıza bildirdiğine göre, Zonguldak Akademisi araç, gereçleri ve sosyal tesisleri bakımından yok denecek derecede olanaksızdır.

Sırası gelmişken, 1976 yılında Zonguldak Akademisi öğrencilerinin yapmış olduğu 3 günlük boykot ile ilgili görüşlerini aktarmayı olguyu kanıtlayıcı olması açısından gerekli gördük. «Kentimizdeki Akademi, 10 yıl gecikme ile açıldı. Yetkililer Okulumuzun noksatsız bir şekilde öğrenime başladığını... kamu oyuna duyurdular.

Halâ yurt sorunumuz çözümlenmedi. Otel ve han köşelerinde yatıp kalkmaktayız... Kantinimiz yok, kalorifer yanmamakta, sağlık teşkilatı yok, kütüphanemiz yok, kitaplığıımız yok, öğretmenlerimiz yok.» (Uyanış gazetesi. **24.12.1976**)

Bilgi formumuzu yanıtlayıp iletmeyen Eskişehir Akademisi Maden Bölümü'de kanımızca Zonguldak Akademisi Maden Bölümün'den farklı değildir.

Genelinde olduğu gibi,, yeni yüksek öğrenim kurumlarının açılmasında da öğretim üyesi sorunu oldukça önemlidir.

«Yeni açılan kurumlara öğretim üyesi ve yardımcısı yetiştirme sorunumuz var. Nasıl olacak bu iş ? Çünkü öğretim üyesi olmak, öğretim işi pek çekici bir meslek olmaktan çıkıyor. Tam gün ve tam görev sistemi önceki yasaların ruhunda vardı. Fakat uygulanmıyordu. Düzeltmek istedikçe bozulduğunu görüyoruz. 4936 sayılı kanun haftada 10 saat diye sınırlamıştı. 1968 deki reform istekleri arasında bunun uygulanması vardı. 1973 de çıkan kanun bu 10 saati kaldırmıştır. Öylesine kaldırmıştı ki bugün hoca isterse dışarıda 10 saat çalışır, her gün... Yani haftada 60 saat çalışabilir. Düzeltelim derken daha kötü bir duruma getirdik!¹⁸.

Yazarın belirttiği durum neyi getiriyor ? Yine sözkonusu yazarın daha önce belirttiği «uçan - profesörlük» müessesesini. Öğretim üyeleri 3-4 müessesede ek görev alabiliyorlar ve bu ek görevlerine yetişebilmek için uçuyorlar. Sabahleyin bir kurumda dersini veriyor; biniyor uçağa ertesi gün başka yerde. .

Bu durumda şu soru akla geliyor. Yeni yeni okullar açıl-sın daha çok öğrenci okutulsun. Ama istenen - beklenen öğ-retim, bumu ? Elbette biz gençliğimizin en demokratik hakkı olan okuma istemine sahip çıkıyoruz. Ama bilim dışı öğren-im kurumlarına evet demek olanaksız.

Özerklik Ve Demokratik Üniversite Sorunları

Şimdiye kadar yaptığımız açıklama ve yer yer çözüm önerilerinin, yüksek öğrenim kurumları içerisinde çözümlenebileceklerinin çözümlenebilme gereği demokratik üniversite ve özerk üniversite sorunudurki güncelliğini can alıcı bir biçimde korumaktadır.

Özerklik sorunu yasal yada biçimsel değildir. «Dünya'-da özerk olmadığı, yani Türkiye'deki 4936 veya 1750 sayılı kanunların verdiği özerklikten yoksun olduğu halde akademik özgürlüğe sahip üniversiteler var. Buna karşılık özerk olduğu halde, akademik özgürlük ortamından yoksun üniversiteler de var. Yani özerklik, tek başına veya kendi kendine istenen özgürlük ortamını sağlayamıyor». 19 Yazarın da değindiği gibi özerkliği içerikte aramak gerekiyor.

Sözkonusu yasalar özerkliği üniversitelere tanıyor. Elbette üniversitelerimizin gerçekten özerkliğe kavuşturulması bir uğraşı gerektiriyor. Ancak ülkemizde yüksek öğrenim kurumları üniversiteler, akademiler, enstitüler ve yüksek okul->lar gibi ayrı ayrı statülere bağlı. Maden mühendisi öğrenim kurumlarında bu durumda. Bir kısmı özerk, bir kısmı değil, bir kısmı Millî eğitim bakanlığına bağlı.

Ülkemizde üniversitelerin özerkliği hiçe sayılarak bir çok uygulamalara tanık olunmuştur. 1945-50, 1950-60 dönemleri, 27 Mayıs sonrası 147 ler olayı, 1971 - 1973 dönemi ve gü-

nümüz. Bu durumdan şu sonuçlar çıkarılabilir : «Akademisyenler topluluğunun siyasal iktidarla iyi geçindiği dönemlerde özerklik şemsiyesine gerek duyulmamıştır. Siyasal güç üniversitede olup bitenlerden veya üniversitedeki gelişmelerden memnun değilse, özerklik veya bunu sağlayan üniversiteye yeterli bir güvence sağlayamamıştır. Çünkü çoğu zaman müdahale yapılmıştır»²⁰. Halbuki özerklik yasasına uygun olarak kurulan üniversiteler «...akademik özgürlüğü gerçekleştirmek için değilde Türkiye'nin tarihi şartlan gözönünde tutularak üniversite veya akademik kurumlar siyasi güce karşı korumak amacıyla kurulmuş»²¹.

Aslında özerklik tarihsel olarak bir burjuva hak ve özgürlüğü. 2. emperyalist savaş sonrası Türkiye'de burjuvazi etkinlik alanını genişletmek için üniversitelerin özerkliğine sahip çıkmış. Ama bu tutum uzun sürmedi. Bu burjuva hak ve özgürlüğünden emekçi sınıflar için yararlanma mücadelesi kısa zamanda kendini gösterdi ve başından beri kendi demokrasisini çiğneyen burjuvazi, üniversite özerkliğimde ayaklar altma aldı.

Özerklik kurumu gibi üniversitenin demokratikliğine de aynı şeyleri belirli ölçülerde söyleyebiliriz., Zaten birbirine bağlı kavramlar. Yalnız demokratik üniversite biçimselde olsa başından beri reddedilmiş.

Öğrencilerin, öğretim yardımcılarının ve üniversitede çalışan diğer idari ve teknik personelin yönetime katılması gerekmektedir ve bu başlı başına bir sorundur. Bu sorunun çözümü elbette Türkiye'de gelişmekte olan demokrasi mücadelesine bağlıdır. Şöylede söylenebilir; demokratik üniversite mücadelesi demokrasi mücadelesine tabidir. Ancak şu günlerde ve önümüzdeki belirli bir süre daha önemini koruyacak olan yüksek öğrenim kurumlarında can güvenliği ve derslere girebilme sorunu vardır. Bu sorun demokratik üniversite sorunu içerisinde yer alsaydı bile gündemin başında yer almaktadır.

İlerici öğrenci kesimi, öğretim üyeleri arasında can güvenliğinin sağlanmasından yana ve faşist terör eylem-

lerine karşı olan demokrat unsurlarla ve baskılara hedef olan bütün kesimlerle diyalog kurmak zorundadır. Öte yandan, üniversite içinde ve dışındaki demokrat, yurtsever devrimci örgüt ve kişilerinde, yakın geçmişin yanlış yada doğru değerlendirmelerinden kalkarak, tüm öğrenci hareketlerine karşı, uzlaşmaz ve itici bir tavır almamaları gerekir.

„ Maden mühendisleri odası üst kuruluşumuz TMMOB ile birlikte, tüm teknik elemanların kitle örgütü TÖTEK ve diğer demokratik örgütlerle öğrencilerin yaşama, can güvenliği ve diğer demokratik haklarına sahip çıkmakta daha etkin olabilmek için elinden geleni belirli bir program çerçevesinde yapılmasını sağlamanın bilincindedir.

S o n u ç :

- -'

- Yüksek eğitim, politeknik orta eğitimden geçmiş ve herhalde belirli süre üretimin çeşitli, kesimlerinde deneyimler biriktirmiş bir temelden kaynaklanmalıdır. Madencilik kesiminde ara teknik eleman sorununa bu temel içerisinde çözüm aranmalıdır.
- Eğitimimizin en üst kesitinde üretim mühendisliğinin yer alması talep edilmeli, bu talebin gerçekleşme süreci içerisinde üretimle eğitimi bağlayıcı somut talepler hayata geçirilmeye çalışılmalıdır.
- Bilim dışı yüksek mühendis - mühendis yapay ayrımını getirmeden veya bazı kişilere kariyer kazandırmadan öte bir anlamı olmayan Lisans üstü eğitim kaldırılmalıdır.
- Araştırma eyleminin gerçek anlamını üretim ile eğitim arasında başından beri olması gereken bağlaşmada bulacağından, üniversitelerimizde yapılmakta olan, üretimden soyut «araştırma eylemlerine» karşı çıkılmalıdır.
- Genel olarak çalışanların, özel olarak maden mühendislerinin ekonomik - demokratik talepleri hayata geçirilmeli, politik düşüncelerden dolayı sürüm ve kıyımlara son verilmelidir.

- Tüm çalışanlara ve bu kesimde yer alan maden mühendislerine grevli, toplu sözleşmeli sendikalaşma hakkı tanınmalıdır.
- Yüksek öğrenim kurumlarının açılması, geliştirilmesi, öğretim üyesi, araç, gereç, sosyal tesisler vb. sorunlar «bilimsel plânlamaya» bağlanmalıdır.
- Yüksek öğrenim kurumları ve bu kurumların bölümleri arasında organik bağ sağlanmalıdır.
- Stajyerlik statüsü yeniden ele alınmalı, tebliğ içerisinde yer alan talepler sağlanmalıdır.
- Herkese parasız yüksek öğrenim olanağı sağlanmalı, öğrencilere ekonomik, sosyal haklar tanınmalıdır.
- Yüksek öğrenim kurumlarına özerklik tanınmalıdır.
- Yüksek öğrenim kurumu demokratikleştirilmelidir. Yani öğrencilerin, öğretim yardımcılarının ve üniversitede çalışan diğer idari, teknik ve hizmet personelinin yönetime katılması sağlanmalıdır.
- Faşist saldırılara karşı öğrencilere öğrenim özgürlüğü ve can güvenliği sağlanmalıdır.

N o t l a r :

- 1 — İcen Börtücene - Ali Kaymak : Bir eğitim sistemi taslak önerisi. Yeni Toplum, 2 Ocak 1976, s. 19.
- 2 — A.g.e.
- 3 — Yalçın Küçük : Ekonomi, Sınıflar ve Eğitim. Teksir, Ağustos 1975.
- 4 — A.g.e.
- 5 — A.g.e.
- 6 — A.g.e.
- 7 — Bozkurt Güvenç : TÜMÖD, Üniversite Sorunları Semineri Tebliği 1976.
- 8 — Yalçın Küçük : Ekonomi, Sınıflar ve Eğitim. Teksir, Ağustos 1975.
- 9 — İcen Börtücene - Ali Kaymak : Bir Eğitim Sistemi Taslak Önerisi, Yeni Toplum 2 Ocak 1976, s. 22.
- 10 — A.g.e. s. 25.
- 11 — Yalçın Küçük : Üniversitelerin Araştırma Eylemleri, Yeni Toplum, 7 Haziran 1976, s. 12.
- 12 — Yalçın Küçük : Ekonomi, Sınıflar ve Eğitim. Teksir, Ağustos 1975.
- 13 — A.g.e.
- 14 — Yalçın Küçük : Üniversitelerin Araştırma Eylemleri. Yeni Toplum, 7 Haziran 1976, s. 15.
- 15 — Yalçın Küçük : Üniversitelerin Araştırma Eylemleri, Yeni Toplum, 7 Haziran 1976, s. 15.
- 16 — Bozkur Güvenç : TÜMÖD, Üniversite Soranları Semineri, Tebliği, 1976.
- 17 — A.g.e.
- 18 — A.g.e.
- 19 — A.g.e.
- 20 — A.g.e.
- 21 — A.g.e.